

Pije II za našu vjeru i domovinu

(1458. — 64.)

Opaska uredništva: Kad je »Srpskom književnom glasniku« bilo krivo, što je naš list (vidi »Život« 1930., str. 261.) pisao: »Papinstvo je uvijek pripadalo najsajnijim tradicijama hrvatstva«, te je ovu izreku popratio opaskom: »i najsajnijim tradicijama Habsburga protiv Hrvatstva... Ali o tome se u propagandi za organizovanje križara i na svečanostima katoličke akademске omladine — ne govori« (vidi »Srpski književni glasnik« od 1. avgusta 1930., str. 550-1.), obećali smo, da »ćemo u nekoliko monografija pokazati, kako je istinita naša teza, da je »papinstvo« uvijek pripadalo najsajnijim tradicijama »nesamo Hrvata nego i ostalih južnih Slavena.« (»Život« 1931., str. 29.) Svoju smo riječ i iskupili donijevši ove monografije: »Eugen IV. i južni Slaveni« (»Život« 1931., str. 29. sqq.), »Kalikst III. brani slobodu naših zemalja« (Ibidem, str. 463. sqq.), »Nikola V. i Hrvati« (Ibidem, str. 255.), kojima evo dodajemo i ovu »Pije II. za našu vjeru i domovinu«. Za svakoga objektivna i mirna čovjeka dosta, da se uvjeri, da li papinstvo pripada našim najsajnijim tradicijama ili ne, i da li nesamo Hrvati nego uopće i svi južni Slaveni duguju sv. Stolici hvalu ili ne. (Por. i monografiju »Hrvatski knezovi Frankopani prema kat. Crkvi«, »Život« 1930. str. 177 - 189.) Na »Srpskom književnom glasniku« odnosno na njegovu »povremenom« suradniku je sada, da dokaže svoju tezu, naime da su tradicije papinstva protivuhrvatske. Ako li toga ne mogu dokazati, onda ponavljamo, što smo već pred dvije godine rekli, da nam ne smiju zamjeriti, ako o tim »tradicijama« nigdje ne pišemo i ne govorimo...

Pijcve osnove.

I ZABRAN je za papu mjeseca kolovoza 1458. Bio on jedan od najučenijih ljudi svoga vremena, izvanredno ljubezan, blag i jednostavan u životu. Brzo bi se ražestio, a još brže ublažio. Život mu bijaše strog i neporočan. Nije znao za strah ili prevrtljivost, Imao je nježan osjećaj za prirodu, te se sam nazvao »silvarum amator.«¹ (ljubitelj šumskih ljepota). Pija je II. u njegovu 6 godišnjem pontifikatu vodila misao: osloboditi Evropu od sramotnoga turskog gospodstva pomoću opće vojne kršćanskih knezova i naroda. To je bila velika zadaća, kojoj se predao od početka svoje vlade mladenačkim zanosom i divnom ustrajnošću bez obzira na svoje mnoge bolesti. Gledajući, kako islam s dvije strane juriša na kršćanstvo: iz Afrike preko Španije, a iz Azije preko srušene bizantijske države u Podunavlje, uvjerio se, da nijedna država za se ne će odoljeti ovoj pogibelji, nego da treba u tu svrhu složiti cijelo kršćanstvo.² »Oslobođenje Carigrada bio je ideal njegove vlade: a to bijaše uzvišeno i savremeno« piše o njemu protestant

¹ Pastor II. S. 23.-7.

² Palaoky IV. 2, 64__5.

PIJE II. ZANAŠU VJERU I DOMOVINU

Gregorovius. Odmah drugi dan po izboru sazvaio je kardinale da vijećaju o kartaškom ratu,³ a već u listopadu iste godine javlja fiorentinski poslanik, kako se papa bavi samo jednom mišlju: ratom na Turke. 12. XII. g. 1458. izjavio je pred mnogim kardinalima, biskupima i poslanicima stranih država, kako velika opasnost prijeti svijetu od Turaka, koji hoće da unište kršćanstvo. Zato je odlučio sazvati kongres kršćanskih vlasti, da ih moli za pomoć. Sam će im poći ususret u Mantovu, premda će ga to stajati velike muke, jer je star i bolestan (trpio je naime već mnogo godina od uloga).

Odlučio je žrtvovati za sv. Evandjelje nesamo crkvenu državu nego i svoj život. Svi su prisutni odobravali njegov naum. I gle, već drugi dan izade zanosna bula, kojom papa poziva knezove na kongres. Od Konstantina Velikog, piše papa, nije kršćanstvo bilo u većoj nevolji »radi krvožednih četa otrovnih zmija«. »To je kazna Božja za grijeha svijeta.« On želi s pomoću Božjom da spasi svijet. To je, istina, vrlo teško; ali on ne očajava. Često se koleba ladica Petrova, ali ne tone; valovi o nju udaraju, ali je ne mogu razbiti. Bog svoje kuša, ali ne dopušta, da podlegnu. I posebna je pisma upravio svim velikim i malim državama zovući ih, da pošalju svoje zastupnike na kongres. Kad se pročulo, da će sv. Otac ostaviti Rim, nastala u gradu velika uzbuđenost. Cijele čete staraca salijetahu papu, da toga ne čini. Sve je naricalo od straha, a mnogi su papu radi toga grdili. No on se nije dao ničim odvratiti od plemenite namjere.⁴ Još prije polaska osnovao je papa duhovni red »sv. Marije od Betlehema«, koji će zaštićivati kršćane od Turaka na moru.

Kada su mu stigle vijesti, kako Turci prodiru u Srbiju, krenuo je na kongres već u siječnju 1459., premda je bio slaba zdravlja i odredio, da će poći istom u veljači. Još jednom pokušaju u Rimu sve, da ga odvrata od puta, no uzalud.⁵ On je htio da održi zadanu riječ. S puta je također neumorno slao pozive vladarima, da dođu na kongres. U Mantovi ga (27. V.) dočekuju s neopisivim slavljem. Ali je bio razočaran, jer nijedan vladar ne bijaše odaslao svojih zastupnika. Zato je naredio, da bi se držali javni opходи, e se isprosi blagoslov Božji za kongres.

Kongres u Mantovi.

1. V. otvorio je sabor svečanom službom Božjom. U govoru izrazio je papa žalost radi nemara knezova, te im ponovno upravio tople pozive. Uistinu se moramo diviti energiji bolesnog starca, koji nije popuštao, makar je njegova najbliža okolica opet sva sredstva upotrijebila, da ga sklone na povratak. Neki su kardinali pače mnogo radili, kako će spriječiti rad sabora. A to je papu naj-

³ Pastor II. 15. 17.

⁶ Ib. 35.-6.

⁴ Pastor H. 18__22.

PIJE . ZA NAŠU VJERU I DOMOVINU

više boljelo. Neki mu rekoše u lice: »Zar si nas ovamo doveo, da nas izložiš očitj smrti u nezdravoj Mantovi?« Ali je otac kršćanstva odlučio učiniti sve, što može, za spasenje svoje djece, Još jednom šalje pozive na vladare, opominje ih, a i prijeti im. Tek vrlo polagano i kasno stanu dolaziti neki poslanici. Evropski knezovi nisu imali smisla za uzvišenu ideju papinu. Vrlo je želio, da car Fridrik sam dođe na sabor; ali ovaj se bijedno ispričavao. Još je veću smutnju car napravio, kad se 4. III. 1459. dao proglasiti od nekih ugarsko-hrvatskih velikaša kraljem Ugarske i Hrvatske proti Matiji Korvinu. Papa ga ozbiljno radi toga prekoravao, što je baš sada počeo praviti smutnje, kada se kralj Matija spremao na Turke. Kraljevstvo ugarsko-hrvatsko, piše papa, bilo je dosada uvijek »štit cijeloga kršćanstva« (totius christianitatis clipeus), pa, ako se ono otvori strašnim borbama, eto nevolje na sve kršćane.⁶ Legatu Karvajalu zapovjedi, neka svom pomnjom poradi, ne bi li među suparnicima došlo bar do primirja. Ipak je buknuo među njima rat. Caru je poslao papa pozlaćeni šešir i mač, e bi došao na sabor. I njemački knezovi nijesu bili revniji od Fridrika. »Mi ne sustajemo, piše Pijo 11. VI., danju i noću nago-varati kršćanske vlasti, da se ujedine s nama za spasenje kršćanstva.« I Francuska se posve neprijateljski držala prema papinom poduzeću. Uto su glasnici iz grčkih zemalja tražili od pape pomoći. On im je opremio nešto četa. U srpnju stigne odaslanik kralja bosanskog vapijući za pomoć. Stigla je i strašna vijest, da je i Smederevo palo u ruke Turcima. Sada nema više zapreka, jadicu je papa, da Turci provaljuju u Ugarsku (i Hrvatsku). Teškom je mukom Pije izradio da su poslanici vojvode burgundskoga obećali Ugrima i Hrvatima 2000 konjanika i 4000 pješaka.⁷ Istom 26. IX., kad je došao mletački poslanik, mogla se održati prva sjednica kongresa. Sijedi starac Pije razlagao u dvosatnom vatrenom i klasičnom govoru svrhu, sredstva, nagradu i potrebu zajedničkoga rata, Nevjernici se bane, govorio je, u svakom kršćaninu najsvetijim mjestima. »Ne naši oci nego mi smo dopustili, te su osvojili glavni grad istoka (Carigrad). Dok mi lijeno kod kuće sjedimo, oružje tih barbara prodiere do Dunava i Save!« Kongres, na kojem su bili zastupani car, Ugarska i Hrvatska, Napulj, Mleci, Firenca, Aragonija i druge države, jednodušno je zaključio: rat na Turke. Papa počeo odmah ugovarati sa zastupnicima pojedinih vlasti, šta će koji narod dati za taj rat. »Mi predlažemo, reče papa, da svećenici dadu za rat desetinu kroz 3 godine, svjetovnjaci 1/30, a Židovi 1/20 svojih dobara.« Svi su na to pristali osim Mlečana, koji su stavljali upravo nemoguće zahtjeve. Uza sve naprezanje nije sv. Otac mogao da išta postigne od njihove nečuvene sebičnosti." 3. X. pisao je papa bosanskome kraljeviću Stjepanu: »Mi s pomoću i milošću Božjom držimo u Mantovi sabor, na koji su mnogi

6 lb. 45.-9. Mon. Hung. br. 496.

8 lb. 59.-63. Zinkeisen II 261.

7 Pastor II. 51.—4.

kršćanski knezovi osobno došli, a nadamo se, da će ih još više doći. Ovdje su poslanici gotovo sviju naroda.«⁹

Njemački zastupnici obećaše iza mnogih pregovora s papom, da će dignuti 32.000 pješaka i 10.000 konjanika kao što su nekoć obrekli Nikoli V. Tešku zadaću legata u Njemačkoj povjerio je Pije kardinalu Besarionu, kojega je isto tako resila odlična krepост kao i učenost. 14. I. 1460. dade papa iza svećane službe Božje proglasiti bulu, kojom naviješta 3 godišnji rat Turcima. U ovoj naređuje, neka svećenici svake nedjelje za sv. Mise zazovu pomoć Božju kršćanskome oružju. Tko sudjeluje u ratu bar 8 mjeseci dobiva potpuno oprostjenje uz obične uvjete; isto tako samostani, ako na 10 svojih članova opreme jednoga vojnika.¹⁰

Papa je sam prvi dao dobar primjer, kaže Voigt, jer je njegov dvor morao platiti 1/10 od svih prihoda, talijanski lajici 1/30, a Židovi 1/20. Za sabiranje novca imenovao je mnoge kolektore. Kongres završiše svečanim zazivom pomoći Božje za sretan uspjeh rata, 19. I. vratio se Pije iz Mantove, gdje je u gotovo 8 mjeseci napornog rada doživio mnogo gorko razočaranje.¹¹ Besarion nije u Njemačkoj našao nikakve pomoći za rat, niti mu je uspjelo izmiriti cara s kraljem Matijom.

Pije II. i Mehmed II.

Mehmed II. upro je sve sile, da iza pada Srbije zaokruži svoju državu i da si podloži ostale Južne Slavene, dok se kršćanske zemlje gložile u međusobnim ratovima. Osmanlijama je služila sreća, te je nova vevlast na obalama Bospora prijetila, »da će zapadnom kršćanskom svijetu, koji bješe rascijepan u tisuću država, biti daleko opasnija nego su to bila plemena Huna i Mongola. Ljeti g. 1459. sultan bješe sasvim pokorio Srbiju. Kako su ovdje voljeli islam nego jedinstvo s katoličkom crkvom, tako su Turci svladali papinu posadu na otoku Lemnu izdajom Grka.¹² Ognjem i mačem pobjedonosno je islam napredovao obraćajući u pustinju najljepše zemlje svijeta. Uvijek je sudbonosnije bivalo istočno pitanje, »to najstarije pitanje vanjske politike, što ga je ikada poznao kršćanski svijet.« Boj, koji je za opstanak kršćanske kulture Zapad morao voditi protiv barbarstva Turaka, nigdje nije našao više razumijevanja nego u Rimu. Zato je i papa Pije II. kao Kalikst III. odmah prvih dana svoje vlade najveću brigu priklanjao istočnim događajima. Od toga nije odustao niti iza razočaranja, što ga je doživio u Mantovi. On šalje legate, koji će propovijedati rat, i kolektore, da skupljaju za taj rat porez, u Norvešku, Švedsku, Litvu, njemačke, španjolske i talijanske zemlje, Englesku, Škotsku, Irsku.

⁹ Pastor II. 64. (koji je prvi tiskao ovu vijest.)

¹⁰ Pastor II. 71.—2. Mon. Hung. br. 551.

* Pastor II. 73.—4.

¹² lb. 209; Klaić, Povj. Bos^a 316.

¹³ Pastor II. 209.—12.

PIJE II. ZA NAŠU VJERU I DOMOVINU

Uspjeh je gotovo posvuda bio slab; gotovo posvuda se rasplinuše lijepa obećanja u ništa.¹³ Premda kongres u Mantovi nije donio željenoga ploda radi sebičnosti kršćanskih knezova, ipak papa nije klonuo duhom. Sa Istoka su dolazila razna poslanstva, da nagovore oca kršćanstva i Zapad na rat proti Turcima. »Primati progonjene nesretnike stara je slava papinstva.« To se jedva kad toliko obistinilo kao u 15. vijeku. 7. III. 1460. primio je Pije II. od Turaka protjeranog despota Moreje i odredio mu 6000 dukata kao godišnju plaću, Pače je posebnom bulom bodrio Zapad, da pomogne despotu. Njegovu kćer Zoe opremio je mirazom i udao za Ivana III. Vasiljevića, ruskoga carevića.

Ne znajući papa, kako bi zaustavio napredovanje Turaka, odlučio se na vrlo smiono djelo. G. 1461, sastavi dugu poslanicu, kojom je htio predobiti Mehmeda II. za kršćansku vjeru. Pismo je prožeto uvjerenjem, što ga povijest potvrđuje, da koran nije kadar nadvladati kršćansku kulturu. Ako bi sultan, piše mu namjesnik Kristov zanosnim riječima, učinio ovaj korak, papa bi mu priznao ono, što je osvojio; a on bi bio najsilniji vladar, što ga je svijet vidio." Da raspali oduševljenje za krstaški rat, dade Pije II. u Rim prenijeti glavu sv. Andrije apostola s tolikim slavljem, kakva Rim u stoljećima ne vida. U istu ratnu svrhu odlučio upotrijebiti bogati rudnik alana, koji su te godine otkrili u crkvenoj državi (Civita vecchia). Već 1463. bilo je u njemu zaposleno oko 8000 ljudi, a nosio je godišnje do 100.000 zlatnih dukata.¹⁵

Kaošto je Bizantincima bio draži osmanlijski turban nego papinska tijara, tako su neki Južni Slaveni voljeli turski jaram negoli slobodu, koju je donosio katolički svijet. Bosanski patareni spremali su buru, koja im je napokon donijela stoljetno osmanlijsko ropstvo. I brzo je došla strahovita bura i smrvila od strasti, što ih sve više raspirivalo krivovjerje, trulu Bosnu.

Pije II. i kraljevina Bosna,

Kralj Stjepan Toma znajući dobro, da se sultan sprema i na njega, obratio se još g. 1458, Mlecima za pomoć, a uz to zamolio Pija II., da proglasi krstaški rat. Ovaj naloži Marijanu iz Sijene (9. V. 1459.), da odmah pođe s križarima kralju u pomoć, »jer je, piše papa, njegovo kraljevstvo u velikoj pogibelji od bijesnih Turaka, koji svaki dan napadaju na ovu zemlju i svim silama nastoje da je osvoje.«¹⁶ Vijest o padu Smedereva uzbuni Evropu, kaošto toga nije učinio nijedan događaj iza propasti Carigrada. Mnogi su krivili Stjepana Tomaševića, da je grad izdao Turcima za velik novac. Matija Korvin planuo na bosanskog kralja i tužio

¹³ lb. 215.—21.

¹⁵ lb. 22.—25.

¹⁶ Mon. Hung. broj 501, Povj. Bos. 316. To i napredovanje Turaka papu silno ražalostilo, kako sam piše 30, VII. 1459, Mon, Hung. br. 506.

PIJE . ZA NAŠU VJERU I DOMOVINU

ga papi kao izdajicu kršćanstva. Papa je tome povjerovao i kralja Tomu oštro prekoravao. K tome ga obijediše u pape, da je doveo Turke u zemlju hercega Stjepana. Pije II. prisiljen nešto poduzeti, ovlasti svoga legata, hvarskoga biskupa Tomu, neka tužbe ispita, i ako nade, da je kralj počinio ona nedjela, neka ga kazni izopćenjem iz crkve.¹⁷ Stjepan Toma s toliko strana opadan morao se braniti. Po svojim poslanicima dokazivao je papi, da se Smederevo moralo predati; da je vjeran katolik, jer da i patarene progoni.

Papa je početka korio poslanike, ali je kasnije ipak uvidio, da je ono bila kleveta. Korvin stane spočitavati sv. Ocu, što prima poslanike bosanskog kralja, koji su došli, da mole krunu i biskupe za Bosnu. Papa je odgovorio, da on zna, o čemu se radi, pa će stvar dobro ispitati. Bosanski kraljevi su više puta molili od papa krunu, ali je nijesu dobili,¹⁸ premda za nju ovaj puta nijesu molili. Pisao je papa i svome legatu u Ugarskoj, da kralja umiri radi Bosne, a i hercegu Stjepanu, da ne zaštićuje patarena, što ih progone iz Bosne. G. 1460. moli kralj Toma Mlečane, ili da uzmu bosansko kraljevstvo ili da mu pomognu proti Turcima.

Tako je bio očajan njegov položaj. I herceg je bolan uvidio, da mu Turci rade o vladi, pa je tražio zaklonište na mletačkom posjedu. Oni mu dopuste, da bi se u slučaju nevolje naselio na Hvaru. Bosnu nijesu htjeli preuzeti nego se ispričali laskavim riječima.¹⁹ Naskoro se odnošaj papin prema kralju Tomi popravio. To vidimo iz bule od 23. III. 1461, g., kojom iskazuje Stjepanu Tomi osobitu duhovnu milost, da se služi prenosnim oltarom; pa si može i prije dana dati govoriti sv. misu.²⁰

Papa je u očinskoj brizi za Bosnu upravio posebna pisma ninskom biskupu Natalisu i splitskom nadbiskupu Lovri, kojim ih čini svojim legatima u Bosni. Ako bi Turci udarili na tu zemlju, imaju posvuda naviještati krstašku vojnu, skupljati za bosanskoga kralja novac i krstaše, kako je to ugovoreno na saboru u Mantovi, »jer Muhamed toliko žeda za krvlju, piše papa, da hoće osvojiti cijeli zapad i uništiti kršćansko ime.« Stoga se kralj utekao papi, da mu priteče u pomoć.²¹ Malo pred smrt pokazao je kralj Toma iskrenu odanost glavi kat. Crkve, kad je poslao u Rim 3 patarenske velmože s papinskim legatom Natalisom: Jurja Kućinića, Stojšava Tvrtkovića i Radmila Vjenčinića. Pije II. ih je sam primio u krilo katoličke vjere i pod zaštitu apostolske stolice,²² a oni su obećali, da će poraditi, kako bi se i drugi patareni obratili od svojih zabluda.

U srpnju 1461. umro je kralj Stjepan Toma, Za vrijeme svoga vladanja iskreno je bio odan katoličkoj vjeri, mnogo za nju pod-

¹⁷ Povj. Rosne 317. Katona XIV, 341,

¹⁸ Mon. Hung. br. 539,

¹⁹ FermedKn br. 1020.

²⁰ Man. Hung, br. 560, 551, 559,

²¹ Mon. Hung. ibr. 560, 551, 559.

²² Racki: Starine XIV. 20; Mon.Hung, br. 546., Croatia Sacra br. 3.

PIJE II. ZA NAŠU VJERU I DOMOVINU

nio i uradio. On je sve učinio, da svoju domovinu očuva od turskoga krvološtva i despotizma.²³ Osobito je nastojao, da Bosnu izliječi od njezine rak-rane patarenskoga moralnog truleža, ali je nož došao prekasno: zemlja je bila od ovog otrova već posve rastočena. Papine su milosti ponešto osladile zadnje dane Tomina burnoga vladanja. Velike teškoće, što ih je imao svladati, učinile su ga mučenikom katoličke i političke ideje, te ga pučka predaja drži svecem.²⁴

U teškim je prilikama naslijedio svoga oca Stjepan Tomašević. Mehmed II. čekao je zgodan čas, da Bosnu lukavo zaskoči te je pretvori u turski pašaluk. Ni Matija Korvin na sjeveru ni herceg Stjepan na jugu ni hrvatski ban Šporančić na zapadu nisu mu bili prijatelji, a gdje su tek njegovi domaći neprijatelji — patareni! Jedina mu nada bila u oca kršćanstva — Pija II. »Ovaj je shvaćao, kako je Bosna za kršćanstvo važna.«²⁵ Papa je već njegova oca obasuo milostima. Njemu otkri novi kralj svoje rane i bolove. Po svojim legatima javlja papi: »Sultan se na me sprema već narednoga ljeta. Molio sam susjede za pomoć; sada Tebe, sv. Oče, molim. Eugen IV, ponudi mome ocu krunu i nove biskupije. Ja sam od djetinjstva kršćanin, učio sam latinsku knjigu i svom dušom prigrlio kršć. vjeru. Molim, da mi pošalješ kraljevsku krunu i biskupe kao zalog, da me ne ćeš ostaviti. Mome si ocu pomagao; pomози i meni. Nagovori i ugarskoga kralja, da mi priteče u pomoć. Ako Bosna pane, Turčin će udariti i na ostale kršćanske zemlje i na Rim . . . Moj je otac prorekao Nikoli V. propast Carigrada. Ako mi pomognete, spasit ću se; drukčije propadoh! Ti, koji si otac kršćanske vjere, svjetuj me i pomози mi.«²⁶ Krunu je molio kralj od pape, da steče veći ugled, jer je po ondašnjemu međunarodnom pravu samo onaj bio smatran posve neovisnim kraljem, kojega je papa obdario krunom. Biskupe je pak tražio, da bi poput oca poradio za ojačanje kat. vjere,

Pije II, ganut iskrenim i odvažnim porukama novoga kralja, izaslao je odmah svoje poslanike s krunom u Bosnu, koji će kralja okruniti i u svemu ga pomagati. Kralj se međutim izmirio i s hercegom Stjepanom i s drugim protivnicima. Papini legati okrunili su Stjepana Tomaševića za kralja Bosne u glavnome gradu Jajcu mjeseca studenog 1461. uz slobodnu privolu, najživlje povlađivanje i veselje svih knezova i gospode njegova kraljevstva. Tako sam kralj izvješćuje Mlečane. Patnička je Herceg-Bosna zasjala ovdje zadnji puta do sada neviđenim sjajem. Glavna zasluga ide zato Pija II. Svečanosti su prisustvovali između ostalih Vladislav i Vlatko, sinovi hercegov, koji su zastupali svoga oca.²⁷ Da su papini poslanici okrunili Tomaševića, svjedoči Matija Korvin u pismu na Pija II.

²³ Povj. Bosne 320.—1,

²⁵ Rački, Rad VIII. 170.

²⁷ Povj. Bosne 325,

²⁴ Batinić I. 120.

²⁶ Gobelin kod Praya III. 275.

PIJE II. ZA NAU VJERU I DOMOVINU

1462. Tu on prigovara papi, što su to poslanici učinili: »Ne bez teške i očite povrede prava ugarskih kraljeva.²⁸

Kako »Bosna šaptom pade« ...

Kako je Bosna u tolikim borbama posve oslabila, mogla je očekivati izbjavljenje jedino od Onoga, u čijoj su ruci srca kraljeva. Zato je mladi kralj zamolio papu, neka mu potvrdi sv. Grgura Čudotvorca, koji se u Bosni uvelike štovao, kao posebnog zaštitnika zemlje. A to je sv. Otac učinio 7. XI, 1461. i odredio, da se njegova svetkovina slavi 16. XI.²⁹ Niti Pije II. nije zaboravio snabdjevati duhovnim blagom bosanskih crkvi, u kojima je vjerni puk nalazio pravu utjehu u svojim bolovima. Tako je na prošnju kraljice Katarine obdario oproštenjima crkvu sv. Kate u Jajcu, što je podigao Radivoj Krstić, stric kralja Stjepana.³⁰ Isto tako na molbu samoga kralja crkvu sv. Marije u Jajcu, jer se u njoj, kako narod misli, čuvalo tijelo sv. Luke i mnoga se čudesa događala.³¹

Turci su 1461. prisilili hercega Stjepana, da s njima sklopi mir i da im plati golemi danak od 40.000 dukata. Matija Korvin bio ljut, što je papa ovjenčao bosanskoga kralja kraljevskom krunom i time ga priznao samostalnim. Smatrao je naime, da je bosanski vladar podanik ugarsko-hrvatskog kralja. **Papa je na to** zamolio Matiju posebnim pismom, neka se izmiri s bosanskim kraljem. Isto je tako pisao Ivanu Vitezu, koji je u Matije uživao velik ugled, da bi kod njega posredovao u korist Tomaševića. Pije se obratio i na Tomaševića s molbom, neka odašalje Matiji glasnike, koji će ga ublažiti i isprositi pomoć proti Turcima. Korvinu bijaše neugodno, što se papa toliko zauzima za bosanskoga kralja; a opet se nije htio zamjeriti ocu kršćanstva. Vidimo to iz njegova lista od 1462. On spočitava sv. Ocu, što je onako na laku ruku oprostio bosanskom kralju predaju Smedereva i primio ga pod svoju zaštitu. »Jer od pamtivijeka«, ogorčeno piše Matija, »nitko nije toliko sagriješio kralju ugarskom i kršćanstvu, koliko bosanski kralj.« Još više ističe Matija svoje negodovanje, što je papa sam okrunio bosanskoga kralja, u Bosni osnovao nove biskupije i poslao mu u pomoć četa. Moli ga, da ne bi tim načinom njetio samosvijest kraljevu. »Uostalom, kakogod bilo, mi ćemo, veli Matija, opomene Vaše Svetosti slušati i kralja ćemo milostivo primiti.«³² Svojem poslaniku u Rimu dao je Matija nalog: »Glede Bosne, što je pripadala i pripada Ugarskoj, čedno ćeš ukoriti sv. Oca, koji možda iz neopreznosti hrani samopouzdanje u bosanskoga kralja, da se odijeli od ovoga kraljevstva.«³³ Da udobrovolji Korvina, morao mu je Stjepan Tomašević dati »znatnu svotu novca, piše sam Matija, da otkupi krunu sv. Stjepana od cara

²⁸ Katoaia XIV. 498.

³⁰ Mon. Hung. ibi. 487, 558.

³² Kalana XIV, 494.-9.

^{2a} Mon. Hung. broj 554,

³¹ Mon. Slav. br. 651.

¹³ Katema XIV. 558—9.

PIJE II. ZA NAŠU VJERU I DOMOVINU

Fridrika III.«³¹ Osim toga ustupio mu je neke gradove, sklopio s njime savez proti Turcima i obećao, da će im uskratiti danak, što ga je dosada plaćao. Pije II. goreći od želje, da spasi Bosnu — u to vrijeme vrata kršćanstva —, pošalje kralju u pomoć uz nadbiskupa splitskog i biskupa ninskoga još trećega legata, biskupa Nikolu Modruškog 11. XII, 1472.³⁵

Mehmed II. odluči ljeti g. 1463. da će Bosni zadati smrtni udarac. Tomašević je to dobro znao. Pomno se spremio, da je spasi. Mlečane je molio, da bi sklopili s njime savez proti neprijatelju, jer da će Turčin iza pada Bosne udariti na njih. Mleci su dali nešto pomoći, što je po naredbi pape sakupljeno u Dalmaciji za krstašku vojnu, dok su prijedlog za savez nečuvenom hladnoćom odbili, a kralja uputili na kršćanske vladare osobito na papu. Kralj se dakako opet utekao sv. Ocu kao najboljem prijatelju. Ali papa se bio silno istrošio, osobito za kongres u Mantovi. Osim toga je zatražio primirje od sultana na 15 godina. Mehmed II, mu po običaju uslišao molbu, ali odmah se digao na Bosnu s golemom silom od preko 150.000 vojske, kako bi je smrvio prije, nego joj stigne pomoć sa zapada. Da zavarava kralja Matiju, odašalje jaki odio vojske prema Ugarskoj. Mehmed dojuri bez otpora pod tvrđi Bobovac i odmah ga dobije izdajom zapovjednika Radaka. Cijelu zemlju obuzela opća strava. Kralj je bježao glavom bez obzira, dok se nije zaklonio u jakome Ključu. Ali se brzo morao od velike nevolje predati Mahomet-begu, koji je posjedao grad. Sultan je međutim zauzeo samo Jajce. Mahomet je kralju pismeno obećao život i slobodu. Kralj prisiljen od sultana izdade nalog svim gradovima, neka se Turcima predadu. Tako se za 8 dana predalo neprijatelju oko 70 utvrđenih mjesta. Ponajbolji tadašnji poznavalac Evrope, isti papa Pije II. napisao je, da se za 8 dana predalo do 80 tvrđava u zemlji. Sultan je ove dao razoriti; a izdajničke velikaše prognao u doživotno sužanjstvo u Malu Aziju.³⁶ 14. lipnja mogli su Mlečani javiti papi, kako su Turci osvojili gotovo cijelu Bosnu i već se zalijeću čak do Senja. Mehmed je udario i na hercegovu zemlju, poharao je, ali je osvojiti nije mogao. Na Bosnu su napale sve grozote, kojima se rado služila okrutna politika sultanova, da skrši snagu pobijedenih naroda.³⁷

Sultan je zarobio do 100.000 jadnog naroda, a oko 30.000 mladića lišio slobode i strpao u janičare. Napokon se i kralja Stj. Tomaševića odlučio riješiti kao i svih pobijedenih vladara. On ga dade pogubiti, premda mu obećao slobodu. Isto je učinio i s njegovim stricem Radivojem i 15-godišnjim sinovcem. Turci su rušili crkve, popalili 38 samostana, počinjali nasilja na ženama, djeci i starcima. Poubijali ili žive spalili mnoge franjevence.³⁸

³¹ Ib. 544.

³⁵ Katona XIV. 501,-2.

³⁰ Glasn. zem. muzeja 1909, s. 356,

³¹ Pastor. II. 227,

³⁸ Balan, Crkva i Južni Slaveni S. 205, 206.

PIJE . ZA NAŠU VJERU I DOMOVINU

Kraljica maćeha Katarina pobježe s mnogo plemića najprije u Dubrovnik a zatim u Rim. Ovdje je živjela blizu crkve s. Maria Ara Coeli. Papa Pavao II. i njegov nasljednik Siksto IV. brinuli se za nju upravo kraljevskom dobrohotnošću i obilno je pomagali mjesečnom potporom od 100 forinti i k tome godišnje 240 for.³⁹ Tu blizu vel. oltara po vlastitoj oporuci, čekaju kosti bogoljubne kraljice uskrснуće od mrtvih (f 25. X. 1478.). Svečanim je pismom učinila pape baštinicima bosanskoga kraljevstva, ako se njezina vlastela ne povrate sa islama na katoličku vjeru.⁴⁰ »U sv. Mariji veli glasoviti historik Reumont, vidi se grob kraljice bez zemlje. Cijeli njen lik urezan je u kamen; okrunjena glava počiva na kamenom jastuku. Sa strane stoje 2 grba, ruke su joj na knjizi, potpis pokazuje njezin rod, dostojanstvo i dobu (53 godine).«

Bosna je već stoljeća trunula od teške bolesti, dok nije posve sagnjila te nije mogla junački ni poginuti. Beznačajnost i moralna trulost njezine gospode bio je glavni uzrok teške bolesti; a ovo opet bijaše prirodni plod egoističkog i razvratnog života bogumilskoga plemstva. Ta i kad je pogibala, tuđinci Mlečani moraju moliti njezina vlastitoga sina hercega Stjepana, da joj pomogne. Plemstvo je već dugo radi svojih egoističkih interesa nosilo na pazar svome najljućem neprijatelju najveća dobra slobode, vjere i poštenja. Zato je izgubilo ova dobra, a i samo se izgubilo u moru mongolske najeзде. Već je Matija Korvin pisao, da je Mehmed pozvan od nekih izdajica.⁴¹ Nije Bosna imala Kastriotića, Hunjadija i Berislavića, kojima je katolička vjera dala onu herojsku požrtvornost i ljubav za slobodu svojega naroda.

Tko dalje vidi od drugih, teško ga razumija.

Pije II. upeo je sve sile i težnje, da spase kršćanstvo od strahovite propasti, što mu prijetila od Turaka, G. 1463. bio je kardinal Besarion, ponajvrsniji čovjek svojega doba, poslanik »a latere« u mletačkim zemljama, da diže kršćansku vojnu. Za pomoćnika u hrvatskim krajevima, što su bili pod Mlečanima, uzeo je biskupa duvanjskog, da s njime radi za istu svrhu. Papa mu je dao najveće ovlastice i divne naputke, kako će postići što veći uspjeh. Tu se navode najpotresniji motivi, koji su kadri skloniti svaku kršćansku dušu, e pomogne, koliko samo može, ili osobno ustane na spasenje kršćanstva. Poučava sve propovjednike krstaške vojne, kako da postignu što veći uspjeh svojim radom; a obećaje krstašima uz mnoge duhovne milosti potpuno oprošćenje uz poznate uvjete.⁴²

Još u početku svoje vlade 24. II. 1459. nastoji papa svim duhovnim oružjem da preko svoga legata skloni ugarsko-hrvatske

³⁹ Tako su od g. 1467. obilno pomagali i srpskoga despota.

⁴⁰ Pastor II. s. 423, 228.

⁴¹ Klaić, Povij. Bos. 332—40; Rad VIII. 173—4. Katona XIV. 265.

⁴² Mon. Slav. br. 658.

PIJE . ZA NAŠU VJERU I DOMOVINU

velikaše, e bi priznali Matiju za kralja i pomagali ga u obrani domovine od navala turskih. Samome kralju poslao je posvećenu zastavu i 200.000 dukata, što ih je sam uzajmio uz velike kamate, jer je papinsku riznicu ispraznio njegov predšasnik za obranu kršćanstva od istog neprijatelja.⁴³ a i papa je imao goleme troškove za kongres u Mantovi.

3. III. 1459. izvješćuje Pije II. vojvodu burgundskoga, kako je Ugarska i Hrvatska u velikoj pogibelji i zaklinje ga »spasenjem naroda kršćanskoga«, da dode na kongres u Mantovu, e bi se što prije pomoglo onim zemljama.⁴⁴ Razdor među carem i Matijom tako je bolio oca kršćanstva, da nije, kako veli u listu na Korvina (6. Vli. 1459.), nikada imao mirna časa. »Premda su te, piše Matiji, predragi sinko, u isto vrijeme snašle tolike neprilike, ne kloni duhom, ne napusti zidina cijeloga kršćanstva (murum totius christianitatis) t. j. Ugarske i Hrvatske.« Papa danju i noću misli, kako bi kralju pomogao i uvijek se za njega Bogu moli, a na sebe je posve zaboravio. Da ima Crkva sredstava, lako bi on kralju pomogao.⁴⁵ 30. VII. ponovno bodri papa legata Karvajala, neka uznastoji svim silama, da se Ugarska i Hrvatska još ove godine spase od propasti, što joj prijeti. Neka osobno pode k caru, da bi ga izmirio s Matijom. »Sveudiljnu i neumornu pomoć« obećaje velikodušni papa 18. I. 1460. Matiji i njegovoj kraljevini; neka se vidi, kako im ne će uzmanjkati potpora apostolske Stolicе i rimske Crkve; a svim će marom poraditi, ne bi li ga izmirio s carem.⁴⁶ »Preko sila trudimo se, piše isti dan kralju, i gotovo cijeli svijet napunili smo željama svojim... Predragi sinko, imajući priliku da oslobodiš ugarsko-hrvatsku kraljevinu od neprekidnih navala neprijateljskih, opominjemo, sokolimo i svim srcem zaklinjemo za ljubav Božju Tvoju Uzvišenost, da na to svratiš svu pozornost.« Isto tako sokoli i zaklinje zabrinuti otac kršćanstva ugarsko-hrvatske velikaše, biskupe i narod 29. I. 1460., da se sprema na obranu domovine. Kralju Matiji obećao je 20. II., da će mu brzo poslati 40.000 zlatnih dukata kao prvu potporu protiv Turaka.⁴⁷ »Svaki smo dan u većim brigama radi Ugarske i Hrvatske,« javlja Pijo kardinalu Ivanu 25. IV. 1460., »koja je dosad bila »bedem kršćanstva,« a sada je iznutra u stisci, ; izvana na nju udara neprijatelj. Ne možemo joj pomoći radi velikoga nemara kršćanskih vladara. Nama svega-ponestaje. Obećali smo, da ćemo poslati 12.000 konjanika Matiji, ako nam priskoće u pomoć oni, koji su to obrekli.« Ako Ugri pregovaraju s Turcima, neka im legat uskrati novčanu pomoć. Pije se raduje, pisao je Matiji 2. V. 1461., što se kralj osobno sprema na Turke, jer, kako je sa žalošću čuo, oni navaljuju na njegovo kraljevstvo. Papa mu nažalost ne može osobno pomoći, jer sam ima goleme

« Mon. Huog. br. 488, 495, 512. Fraknoi S. 77.

⁴⁴ Mom. Hunig br. 500.

« lb. 504. 506.

⁴¹ lb. br. 529. 530.

« lb. 531. 26.

PIJE II. ZA NAŠU VJERU I DOMOVINU

izdatke.⁴⁸ Kad je sv. Otac g. 1463. dobio vijest, da »okrutni i kršćanske krvi željni Mehmed« kani udariti na ugarsko-hrvatske zemlje i uništiti kršćansko ime, podijelio je 30. VI. 1463. potpuno oprostjenje svima u Ugarskoj i Hrvatskoj, koji prijeđu Savu ili Dunav, da se bore na obranu sv. vjere proti neprijatelju, ili koji mu se na ovim rijekama opru. U svibnju iste godine potvrdio je papa odredbe mira među carem i Korvinom, kako su to oni sami tražili, presretan, što je napokon iza dugoga i teškog nastojanja postigao taj mir.⁴⁹ A 22. X. potvrdio je ponovni sporazum među njima. Kardinala Karvajala ide čast, a Pija II. slava za taj mir, što je sklopljen 24. VII. 1463. među Fridrikom III. i Matijom.⁶⁰ Papa je međutim stvorio plan, da se sam glavom stavi na čelo krstaške vojske i tim smjelim činom trgne kršćanske vladare iz njihova mrtvila. Za rat je najprije predobio vojvodu burgundijskoga i sazvaao u tu svrhu kongres talijanskih država u Rim. Kardinala Besariona opremio je radi iste stvari u Mletke. Njemu je nakon velikog truda uspjelo, da su Mlečani zaključili rat, koji se odmah počeo naviještati i novac za njega skupljati. S Korvinom uglavi republika navalni savez u Petrovaradinu 12. IX, 1463.⁶¹

Pije II. pozove u krstaški rat i Jurja Kastriotića, »čije samo ime napunja Turke strahom, a koga je već Kalikst III. odlikovao časnim naslovom »*Athleta Christi*«⁵² — Kristov junak« 23. rujna otkrio je papa kardinalima suznim očima i potresnim riječima svoju osnovu: »Mi predajemo slabo svoje tijelo i sijedu glavu milosrđu Božjemu.« Većina je kardinala pristala uz njega, a Karvajal sav gorio od revnosti: »To je glas anđela Božjega,« rekao je »ja ću te slijediti, jer nas ti vodiš u nebo.« Francuzi su kao vazda tako i sada pravili papi smetnje. Njihov kralj zaprijetio općim koncilom. Dne 6. X. proglasio je Pijo glavnu osnovu rata, koji se ima voditi pod vodstvom Crkve. Svaki se mora sam opskrbiti potrebnim stvarima na godinu dana. Komisija, što ju papa odredio za ratne priprave, predloži, da se u crkvenoj državi sabire ratni porez; da se prodaju sve nepotrebne crkvene dragocjenosti, odijelo i posude, a svi samostani neka plate porez. Rat se ima naviještati na cijelom svijetu s odredbom, da se mogu zadobiti samo krstaški oprosti. S vojvodom burgundskim sklopio je sv. Otac 19. X. savez, da će 3 godine obojica voditi rat svim silama i samo sporazumno sklopiti mir, a, ako vojvoda dođe u Italiju, papa će sam poći na vojnu. Od talijanskih država zatražio je, neka plaćaju poreze obećane na kongresu u Mantovi. Dne 22. X. rasposlao je po svijetu svečanu i potresnu bulu, pravo remek-djelo govornišтва, kojom razlaže najveću pogibelj, što kršćanstvu prijeti od novih neprijatelja; a izlaže, koliko su njegovi predšasnici i on uradili za obranu kršćan-

⁴⁸ Ib. br. 544.

⁵⁰ Pastor II. 233.

Pastor II. 235.-6.

⁴⁹ Mon. Hung. br. 562.-37.

⁵¹ Mon. Hung. br. 366.

PIJE . ZA NAŠU VJERU I DOMOVINU

stva; nabraja zločine, što ih počinise Turci na kršćanskim svetinjama, na Grcima, smrt bizantijskoga cara, umorstvo bosanskoga kralja, kako su srpskim knezovima oči iskopali itd. »Stoji majka Crkva, bolno uzdiše namjesnik Kristov plačući i uzdižući, a nema tko, da je utješi, .. Kršćanstvo je stjerano u kraj svijeta... Crkva, koja bijaše slobodna i gospodarica naroda, postaje ropkinjom... Jao nama, što moramo gledati, gdje neprijatelji odvede u roblje braću našu i mnogim mukama mrcvare... Zvao sam — veli papa — kršćanske vladare, da ustanu na obranu, ali bez koristi... »Vlastiti ćemo život žrtvovati za kršćanstvo...« Papa će se boriti, piše Pije, ne mačem nego poput Mojzija molitvom. On, slabi starac, namjesnik Kristov, ide od nevolje, jer drukčije ne može kršćane potaknuti na obranu najvećih dobara. Nastoji da svima mogućim razlozima potakne kršćane na rat za vječna i neizmjerena dobra, što nam ih je donio Sin Božji.« Nijedan knez nije siguran, da mu se ne će dogoditi, što je zadesilo bosanskoga kralja... Zaklinje sve knezove i kršćane, nek se dignu u sv. boj. Biskupima nalaže, neka drže svečanu službu Božju i javne ophode za uspjeh sv. djela, a narodu neka proglaše ovu bulu. On kao glava Crkve nalaže svim članovima njezinim, da pomognu, koliko mogu, sv. rat, u koji on ide uz pogibelj vlastitoga života. Svakoga, koji ga posluša, blagosiva neopisivo dirljivim riječima. Prijeti strašnom srdžbom Božjom onima, koji smetaju ovo poduzeće... »Bože, koji znaš, da ništa drugo ne tražimo do slave Imena tvoga i spasenja stada Gospodnjega, osveti krv prolivenu sluga tvojih. Daj, da osvojimo Grčku i da Ti po cijeloj Evropi pjevamo hvalu.... U Rimu 22. X. 1463.« Koji sudjeluju u ratu bar 6 mjeseci ili dadu dovoljno novca, dobivaju uz običan uvjet potpuno oprostjenje.⁵³

U isto je vrijeme papa razaslao na sve strane legats, da sabiru krstaše i novac za rat. Ali opet ostadoše knezovi i vladari i na ove uzvišene riječi hladni. Samo među srednjim i nižim staležima nastala gibanje, osobito u Njemačkoj. Mnogi su ostavljali ralo i kola te letjeli u sveti rat. U Rimu bjesnila kuga, pa mnogi kardinali pobjegli, ali nije papa. Premda je trpio od kostobolje, ipak se na sve načine spremao na rat. Obećao je, da će na svoj trošak opremiti 10 ratnih i sedam teretnih lađa, a sedam kardinala ponudilo je po jednu lađu; nešto su obrekle talijanske države. Za dobra prelata, koji umru za rata, naredi papa, da se upotrijebe za svetu vojnu.³⁴ Papa je izdao za rat od listopada 1463. do rujna 1464, 106,327 zlatnih dukata. Uistinu sam je Bog poslao ovoga papu, piše poslanik grada Sijene 12. XI, 1463, da spase svoj narod, koji je zapušten od knezova i izložen nevoljama od Turaka. Da nije papa poduzeo ovo veliko djelo, gore bi nam bilo, nego kada su Goti udarali na Italiju, Međutim je Matija Korvin oslobodio sjevernu Bosnu od Turaka i zauzeo Jajce (16. XII. 1463.)

⁵³ Mon. Slav, br. 660.

⁵⁴ Pastor II. 236.-247.

PIJE II. ZA NAŠU VJERU I DOMOVINU

Pomagali su ga Mlečani. Tri dana je papa pisao listove vojvodi burgundskom, kad je čuo, da je prekršio zadano obećanje zaklinjući ga, da održi zadanu riječ i zavjet te pođe u rat. Ali bez uspjeha. To je bio za papu pretužan događaj.

S teškom mukom obećao je papi vojvoda milanski 3.000 vojnika, no obećanja nije ispunio. Još mu više nepritika zadavala Firenca. Pije je nailazio uvijek na sve veće zapreke. »Ali što je tih više bilo, on je bio neumorniji; što su manje pazili na njegove opomene, to je on jače i snažnije dizao svoj glas,« veli historik Heinemann. Morao je papa na liječenje, pa mu se svaki dan činio godinom, kaže savremenik. On je odlučio poći u Ankonu, a odanle u Dubrovnik, gdje će stupiti u vezu s ugarsko hrvatskim kraljem i Jurom Kastriotićem. Najteže mu bilo, što je i u njegovoj blizini bilo vrlo malo ljudi, koji su ga ozbiljno pomagali. Pa, kad je vojvoda burgundijski prekršio riječ, kardinali su govorili, da je sada i papa slobodan od svojih obećanja. Malo je kardinala razumjelo herojsku požrtvovnost bolesnoga pastira svega kršćanstva.

Žrtva za spasenje kršćanstva na braniku naše domovine.

U historiji nečuvena ideja, da će papa sam predvoditi krstašku vojnu, privukla je mnoštvo svijeta, gotovo iz svih evropskih zemalja, »Da su se odazvali velikaši i knezovi kao prije 300 godina, cio bi se Zapad podigao,« veli Reumont. Samo iz Genta pošlo je 300 krstaša, a iz Liibecka 2000. Papa je 18. VI. uzeo u vatikanskoj bazilici na se križ, preporučio sebe i djelo sv. Apostolima Petru i Pavlu. Tude još jednom prozbori narodu, kako je potrebno, da on »starac dršćućih udova« pođe, drukčije da ne će niti knezovi ništa poduzeti. »Ostaj s Bogom, Rime, uzdahne ganut Pije izlazeći iz grada; ti me više ne ćeš vidjeti.« Ta i sad ga je mučila groznica i ulozi. Još na putu upotrijebio je grof od Urbina svu vještinu, kako bi papu odvratio od daljnje puta. »O tome ne može biti govora,« reče veliki starac.

U Loretu je poklonio svetištu Majke Božje zlatni kalež kao zavjetni dar s natpisom, koji je sadržavao žarku i odanu molitvu, da bi mu ona povratila zdravlje, ako je to na spasenje kršćanstva. U Ankonu je unišao na smrt bolesni papa 19. VIII, Ovdje prije svega naredi javne molitve za uspjeh sv. poduzeća; zatim je odredio kardinala, koji će provesti red među krstašima. Sad ga stanu stanu salijetati i dvorjanici i kardinali, da se vrati u Rim. Liječnici izjave, da će na brodu za dva dana umrijeti, a poslanici stranih država govorili, da Crkvi prijete od Francuske i Češke velika opasnost. »Svoje odluke ne mogu opozvati,« odvrćao im brižni otac kršćanstva.⁵⁵

»Ulozi, kamenac, groznica, mučili su velikoga patnika za kršćanstvo; ali još više duševne muke pri pomisli, da kršć, na-

⁵⁵ Pastor II. 248.-64,

PIJE II. ZA NAŠU VJERU I DOMOVINU

rodi ostaju i dalje u sramoti i opasnosti od Turaka, što dnevice bivaju još *veće*,« veli protestant Menzel.⁵⁶ Papi se nije odazvao ni jedan vladar osim nepouzdanih Mletaka. U gradu zavlada kužna bolest, a iz Dubrovnika stigli glasnici vapeći za pomoć, jer govorahu, Turci idu na grad s velikom vojskom, pa će ga uništiti, ako ne plate danka i ako papi pošalju obećane lađe. Sv. Otac zapovjedi, da im se odmah ukrca u pomoć 400 strijelaca, koji su sačinjavali njegovu tjelesnu stražu; osim toga i zaliha žita. Nato uze vijećati s kardinalom Karvajalom i s drugima, što će učiniti, ako Turci opsjednu Dubrovnik. Karvajal se ponudi, da će još iste noći poletjeti u pomoć s lađama, što su bile u luci. »A što mene priječi, da s tobom odjedrim?«, prihvati na smrt skršeni Pijo. »Ja sam to brate, odlučio, ako Turci počnu grad opsjedati.« — »Još je uvijek računao bolesni papa, da će njegova prisutnost proizvesti silan dojam, koji će Turke zastrašiti, a kršćane ohrabriti,« kaže Voigt.⁵⁷ Četvrti dan dođe iz Dubrovnika vijest, da je turska poga⁵⁸ belj minula. Pije je napokon bio posve skršen od prevelikih napora i briga, kako će veliko djelo privesti kraju. Njegovo tijelo je trpjeio od velike uzbuđenosti.⁵⁸ Glavni uzrok svemu neuspjehu bili egoistički Mlečani, Oni su išli za tim, da se opet dočepaju Moreje. Obećavali su sv. Ocu najprije sve lađe, zatim samo dvije pa i s ovima su otezali tjedne i mjesece. U Ankonu su došli, kad se većina krstaša razišla, jer im je dugo čekanje na prijevoz već dosadilo; na koncu ih ostalo u gradu samo 200. Kardinal Amanti kaže, da je nepoštenje Mlečana zadalo Piju II. smrt. Da su Mlečani na vrijeme održali zadanu riječ, još su uvijek mogli pokušati, da zaštite dalmatinsku obalu i Dubrovnik od Turaka, kako su to htjeli papa i Karvajal. Ali dani su prolazili, a papina bolest svaki dan bivala žešća.⁵⁹ Kad je 12. VIII. ulazilo mletačko brodovlje u luku, zapovjedi papa, da im njegove galije s kardinalom pođu ususret, a sebe dade odnijeti k prozoru. Gledajući lađe spo-pane ga duboki bol. »Dosada ja nisam imao brodovlja, reče uzdišući, da pođem; a odsada brodovlje ne će imati mene.« 14. VIII. stavi umirući papa još jednom prisutnim kardinalima na srce »veliko poduzeće, kome je on predao svoj život«. Sjeti ih, kako se nije žacao ni jedne žrtve za povjereno si stado. Umro je blago 15. VIII. ujutro u 3 sata preporučivši kardinalima i ostalima i u zadnji čas sveti rat. »Tako je smrću potvrdio, piše Heinemann,⁶⁰ kako je ozbiljno radio oko velikoga djela, za kojim je išao. Njegov dalekosežni pogled spoznao je nesreću, što će zadesiti kasnija pokoljenja, ako se Turci ugnijezde na Bosporu. I da su tada poslušali njegov glas, ne bi bilo krize, što je Evropi toliko stoljeća prijetila.«

⁵⁶ Gesch. der Deutschen, VIII, S. 34,

⁵⁷ Enas Silvio, III. S. 713.

⁵⁸ Zijikeisen, II. 288.

⁵⁹ Reunsont ib.

⁶⁰ Eneas Silvus als Prediger des Kreuzzuges 3, 27.

PIJE . ZA NAŠU VJERU DOMOVINU

Pije II, bio je sam duša cijeloga krstaškog rata; stoga se njegovom smrću sve raspalo, »Njegova smrt bijaše težak udarac nesamo za Zapad nego i za Istok, koji je već stenjao pod turskim jarmom,« veli Diix.⁶²

Osvrt na rad Pija II.

Djela, što su ih Pije II. i njegovi predšasnici poduzeli, dovoljno pokazuju, kako je neopravdan i nepravedan prigovor, da su pape glavni krivci, što je stradao Bizant; da je Pije II. kriv, što je Bosna tako sramotno propala; da je Rim naš narodni neprijatelj; da papinstvo pripada »najsajnijim tradicijama protiv hrvatstva«. ⁶³ Drugi izvod slijedi iz ovoga suda: »U Ankoni umirući Pije II. na očigled krstaške flote nosilac je i izraz velike ideje, makar kako sudili o njegovim nedostatnim sredstvima.« Tako sudi učenici Reumont.⁶³ Cijelo njegovo velebno i nadčovječno djelovanje imalo je bez sumnje u prvom redu služiti spasenju i slobodi Južnih Slavena, napose Hrvata i Ugra, jer, kada se njihova lada razbijala o bijesne valove osmanskoga mora, on je kao i Nikola V., Eugen IV. i Kalikst III. upeo sve sile, e bi spasio s tom lađom najveća vremenita i vječna dobra ovih naroda: slobodu, kršćansku vjeru i kulturu.

Pije II. ide među one pape, koje su ljudi najrazličnije prosuđivali. Joachimson piše o njemu: »Ne može se dokazati, da ga je u njegovim djelima vodila kao humaniste želja za vlastitom slavom... On je počeo svoj život kao pustolov, a završio ga kao jedan od najvećih papa srednjega vijeka.« Slavni ga Palacky zove: »Jedan od najvećih umora svoga vremena.«⁶¹ po talentu i djelima. Slično sude o njemu i dr. kao Mantz, Geiger... Protestant i načelni protivnik papa Gregorovius ga zove »k r a s n i u r e s p a p i n s t v a.«⁶⁵

»Obrana kršćanstva, koju je stari i bolesni Pijo II, neumorno i složnim silama Zapada htio provesti u doba samoljublja protiv Osmanlija, što su jednako prijetili da će uništiti zapadnu Crkvu i civilizaciju, sili nas na udivljenje i čini njegov spomen štovanja vrijednim.«⁶⁰

N. Maslac D. I.

⁶¹ Nikolaus v. Cusa II. 238.

Sveučilišni profesor u Beogra-du Milenko Vukićević piše: »Upletanjem Rima i katoličke Crkve u unutrašnje stanje države (Bosne) stvoreno je takvo kvarenje (iskvarenost), koje svaku državu i narod vodi u neposrednu propast. Verskim razdorima, nasilnim nametanjem katoličke vere i bezobzirnim gonjenjem bogounila i pravoslavnih porušene su osnove morala koje treba da ima svaka vera!« Istorija Srba, Hrvata i Slovenaca Beograd 1924. knj. I. s. 92,

⁶³ Pastor, II. 265.-75, Zinkeisen 246.-95,

⁶⁴ IV. 1., 373.

⁶⁵ VIII. 3, 204.

⁶¹ Pastor II. 276.